

Sociālās pārmaiņas un uzticība iestādēm

Lielajai ekonomikas lejupslīdei sekojošā desmitgade ir bijusi kā signāls, kas liecina par “uzticības krīzi” Eiropas sabiedrībā, jo ir mazinājusies uzticība cilvēkiem un iestādēm. Pēc finanšu krīzes visu dalībvalstu valdības pielika lielas pūles, lai mazinātu bezdarbu, pārvaldītu valsts parādu un atjaunotu ekonomikas izaugsmi. Daudzās valstīs tas izraisīja neuzticību valsts politiskajām iestādēm un ES iestādēm.

Eiropas kontekstā tas, ka ir mazinājusies uzticība iestādēm, ir līcis aktualizēt jautājumus par iespējamo ietekmi uz politisko un sociālo stabilitāti, kā arī sekām, ko tas radīs Eiropas integrācijai. Lai gan daļa iedzīvotāju un politiski ieinteresētu personu ekonomikas krīzes izraisītajās problēmās vainoja ES, acīmredzami bija mazinājusies arī uzticība valstu valdībām.

Šā ziņojuma mērķis ir censties plašāk izprast tendences saistībā ar uzticību iestādēm, pamatojoties uz pētījuma par dzīves kvalitāti Eiropā (EQLS) un Eurobarometra datu analīzi. Galvenā uzmanība ir pievērsta pārmaiņu dinamikai kopš šā gadsimta sākuma un tās iespējamiem skaidrojumiem valstu un ES līmenī. Viens no šā ziņojuma mērķiem ir arī noskaidrot, kurās sabiedrības grupās uzticība ir mazinājusies visvairāk, pievēršot īpašu uzmanību saiknei starp uzticību valsts iestādēm un uzticību ES. Visbeidzot, ziņojumā ir izvērtēta uzticības izmaiņu ietekme uz politiku.

Politikas konteksts

Tas, ka mazinās uzticība iestādēm, ir problemātiski vairāku iemeslu dēļ. Uzticība daļēji atspoguļo labu institucionālo veiktspēju, un tā ir arī būtisks efektīvas pārvaldības priekšnosacījums. Uzticība valsts iestādēm var arī palielināt atbilstību noteikumiem. Uzticība valsts iestādēm palielina vēlmi maksāt nodokļus un var arī dot iespēju iestādēm ieviest strukturālas reformas ar īstermiņa izmaksām, bet ilgtermiņa ieguvumiem. Valstīs, kur uzticība iestādēm ir ierobežota, iedzīvotāji par svarīgākiem var uzskatīt politiskos kandidātus, kuri sola tūlītējus labumus, tādējādi radot iespējas izpausties populistiskām un radikālām

partijām un politiķiem, kuru solītie ātrie risinājumi praksē var nesniegt rezultātu sarežģītu problēmu atrisināšanā.

Galvenie konstatējumi

Kopš 2001. gada uzticības iestādēm mazināšanās tendence Eiropas Savienībā nav bijusi viendabīga. EQLS dati liecina, ka daudzās valstīs uzticības iestādēm mazināšanās ir bijusi īslaicīga parādība ekonomiskās lejupslīdes laikā. Vienlaikus lielākajā daļā valstu krīzes periodā uzticība ES kopumā saglabājās lielāka nekā uzticība valstu valdībām.

Uzticība valsts iestādēm kopumā bija nepastāvīgāka Dienvidēiropā un Austrumeiropā, bet stabilāka tā bija Rietumeiropā un Ziemeļēiropā, kā arī Baltijas valstīs. Kopumā līdz 2016. gadam uzticība valsts iestādēm ir pilnībā atjaunojusies lielākajā daļā ES, tomēr vairākās valstīs, piemēram, dažās dienvidu dalībvalstīs, tā nav atjaunojusies līdz pirmskrīzes līmenim. Zemāks uzticības līmenis joprojām ir raksturīgs vairākās Austrumeiropas valstīs.

Visvairāk krīze ietekmēja uzticību valsts politiskajām iestādēm. Uzticība nepolitiskajām iestādēm (tiesību sistēmai un policijai), kā arī plašsaziņas līdzekļiem mainījās mazāk.

No 2001. gada līdz 2016. gadam mazinājās arī uzticība ES iestādēm, tomēr lielākajā daļā valstu tā joprojām ir lielāka nekā uzticība valstu valdībām. Saikne starp uzticību valsts iestādēm un uzticību ES iestādēm kopumā ir pozitīva — palielinoties uzticībai valsts iestādēm, palielinās arī uzticība ES iestādēm. Tomēr dažās valstīs uzticība ES krīzes gados samazinājās vairāk nekā uzticība valstu valdībām — iespējams, tas ir skaidrojams ar to, ka iedzīvotāji vairāk sāka vainot ES.

Šis nevienlīdzīgais uzticības sadalījums valstīs (uzticības nevienlīdzība) laika gaitā kopumā nav mainījies. Tomēr krīzes laikā iedzīvotāji, kuri strādāja zemāka statusa amatos, sāka vairāk neuzticēties valsts iestādēm. Turpretī atjaunojās to iedzīvotāju uzticības līmenis, kuri pozitīvi vērtēja sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti.

Uzticības samazinājums var būt mazāk problemātisks, ja tas nav daļa no demokrātiskās līdzdalības trūkuma un politiskā cinisma. Astoņās dalībvalstīs politiskā līdzdalība faktiski palielinājās to iedzīvotāju grupā, kurā bija zema uzticība politiskajām iestādēm. Tomēr lielākajā daļā valstu politiskā līdzdalība to iedzīvotāju vidū, kuri mēdz neuzticēties politiskajām iestādēm, vai nu samazinājās, vai saglabājās tādā pašā līmenī.

Pieaug bažas arī par to, ka varētu palielināties ienākumu nevienlīdzība, kā arī sabiedrības polarizācija. Šajā ziņojumā tika izvērtēts, kā laika gaitā ir mainījusies atšķirība starp iedzīvotāju grupām ar vidēji augstiem un vidēji zemiem ienākumiem. No 2007. gada līdz 2011. gadam polarizācija starp vidēju ienākumu kvartilēm, to vērtējot kā vispārējo uzticību iestādēm, bija vērojama sešās valstīs, proti, uzticības līmenis samazinājās vairāk to iedzīvotāju vidū, kuri pieder pie vidēji zemu ienākumu kvartiles, bet mazāk to iedzīvotāju vidū, kuri pieder pie vidēji augstu ienākumu kvartiles. No 2011. gada līdz 2016. gadam lielāks uzticības palielinājums to iedzīvotāju vidū, kuri pieder pie vidēji augstu ienākumu kvartiles, bija vērojams četrās valstīs.

Politikas norādes

- Neraugoties uz bažām par to, ka mazinās uzticība publiskajām iestādēm, šķiet, ka sabiedrības uzticības mazināšanās nav neatgriezenisks process. Tomēr, ņemot vērā, ka uzticības dinamika būtiski atšķiras starp valstīm, ir jāīsteno pasākumi, kas ir piemēroti konkrētajam kontekstam.
- Lai varētu izstrādāt atbilstošus pasākumus uzticības līmeņa paaugstināšanai, svarīgi ir saprast galvenos uzticību virzītājspēkus.
- Svarīgi veidi, kā veicināt uzticību, ir makroekonomisko rādītāju uzlabošana un ienākumu palielināšana, tomēr monetāri stimuli nav vienīgais faktors. Uzticību palīdz saglabāt institucionālā integritāte, ko apliecina uzskats, ka korupcijas līmenis ir zems, savukārt nespēja ierobežot korupciju tiek saistīta ar uzticības mazināšanos.

- Viens no būtiskiem veidiem, kā palielināt vispārējo uzticību iestādēm, ir pievērsšanās sabiedrisko pakalpojumu kvalitātei. Attiecīgie sabiedriskie pakalpojumi ietver veselības un aprūpes pakalpojumus, kas ir plašāks sabiedrībai sniegto pakalpojumu kopums nekā valsts politisko iestāžu tiešās funkcijas.
- Sociālās spriedzes ierobežošana un sociālās atstumtības sajūtas mazināšana var palīdzēt novērst uzticības mazināšanos.
- Vērojot politiskās līdzdalības intensitāti un līdzdalības trūkumu to iedzīvotāju grupu vidū, kurās uzticības līmenis ir ierobežots, politikas veidotāji var gūt vērtīgu informāciju, lai radītu iespējas dialogam starp iedzīvotājiem un iestādēm.
- Individuālā līmenī svarīgs faktors ir izglītība — iedzīvotāji ar augstāku izglītības līmeni parasti vairāk uzticas publiskām iestādēm, tostarp ES iestādēm. Tāpēc, izstrādājot un mērķorientējot sabiedrības informēšanas programmas gan valsts līmenī, gan domājot par ES iestādēm, būtiska prioritāte ir valstīs vai iedzīvotāju grupās, kurās ir zemāks izglītības līmenis.
- Uzticība publiskajām iestādēm sniedz vairākus praktiskus ieguvumus. Valstīs, kur uzticība politiskajām iestādēm ir lielāka, retāk notiek izvairīšanās no nodokļu maksāšanas. Uzticība iestādēm garantē atbalstošu attieksmi pret politikas reformām, tostarp ES nozīmes politikas pasākumiem, piemēram, vienotas valūtas ieviešanu, kopēju ārpolitiku un aizsardzības politiku, kā arī ES paplašināšanu.

Papildu informācija

Ziņojums “Sociālās pārmaiņas un uzticība iestādēm” ir pieejams, sazinoties ar <https://eurofound.link/ef18036>

Pētniecības vadītāju *Tadas Leončikas*.

information@eurofound.europa.eu